

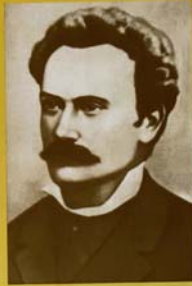
МОРАЛЬНИЙ ОБОВ'ЯЗОК ПЕРЕД НАРОДОМ І ФРАНКОМ

Коли воєнна завірюха закинула мільйони українців на Захід, багатьом з яких у найближчому часі або й зовсім не спалася дорога до рідної хати, то кожному нашому скитальцеві треба було зробити свій вибір: повністю інтегруватися в чуже суспільство чи все-таки не втратити власну національну душу, яка зможе підтримати в далеких краях хоча б згадкою про батьківщину. Особливо ж останнє стосувалося людей, у душах котрих з дитинства горів живий вогник любові до України. Тих, хто, як і Великий Іван Франко, міг сказати в своєму найвищому злеті творчої думки: "Народе мій, твоїм будучим душою я тривожу".

А для юнака з Тернопільщини Ярослава Розумного, який після Другої світової війни з політичних мотивів змушений був залишити рідну землю, опинившись спочатку в Західній Німеччині, а потім у Канаді, Іван Франко був справді прикладом служнича рідному народові. До цієї титанічної справи не брався, — завжди знаходив потрібні слова на захист українських національних інтересів. Тому коли український асесит готувався відзначити в 1956 році 100-річчя від дня народження Великого Каменяра, то для студента славистики Оттавського університету Ярослава Розумного можливих наукових проблем для дослідження його життя і творчості не бракувало. Молодий дослідник міг знайти ще багато тоді незайнятих тем з творчої спадщини Івана Франка. Але думав не тільки про наукові диспути з літературознавства. Він мав моральний обов'язок і перед рідним народом, і самим Франком, і його сином Тарасом, своїм учителем, знайти таку тему, якою міг би викресати іскру надії на будучину свого народу, особливо для тих українців, котрі залишилися підневільними в УРСР, як і власні батьки.

У радянській Україні, було зрозуміло, віншуватимуть Івана Франка як великого революціонера, акцентуватимуть увагу на його соціалістичних поглядах, вибірково цитуючи окремі рядки ранніх творів. Але коли на рідній землі приглушено національне, де чужовладдя ділить його країну на "регіони" з мовою й інтересами чужої держави, а особисте піднесло над суспільним, — молодий учений хотів показати Каменяра як такого, в котрого завжди "була одна провідна думка — служити інтересам мого рідного

4

ОДИНИЦЯ
і ГРОМАДА

в творчості
ІВАНА ФРАНКА

Ярослав Розумний

Ярослав Розумний народився 6 вересня 1925 року в селі Гончарівка нинішньої Тернопільської області в родині замконого хлібороба. Навчався в 1939—1944 роках у гімназії м. Станіславова (тепер — Івано-Франківськ), з 1946 — в Українській католицькій семінарії (Гришберг, Німеччина), Вищій філософсько-теологічній школі (Длінген, Німеччина); закінчив 1950 Українську католицьку семінарію (Кулемборг, Нідерланди).

Від 1951 жив у Канаді, де студіював славистику в Оттаві і здобув ступінь доктора наук у 1968 році, а потім викладав у університетах Канади, США, Італії, Німеччини, Австралії. У 1976—1989 роках — завідувач відділу славистики Манітобського університету (Вінніпег); 1995—1996 — декан філософського факультету Українського вільного університету (Мюнхен), 1977—1980 — президент УВАН у Канаді.

З 1992 — представник Національного університету "Києво-Могилянська Академія" в Канаді, член Міжнародної дорадчої ради цього вищого навчального закладу. З 1996 року — почесний професор Національного університету "Києво-Могилянська академія". Президент Осередку української культури й освіти в 1968—1974 роках (Вінніпег), з 1999 — голова тамтешнього Інституту-заповідника Маркіана Шашкевича прикладної Народного Руху України у Вінніпезі. В 1998 і 2000 ім'я Ярослава Розумного введено до міжнародного реєстру "Хто є хто у світі".

Автор монографій і понад трьох сотень літературно-критичних праць. Його дослідження, статті, рецензії публікувалися в енциклопедичних виданнях, часописах "Сучасність", "Слово і час", "Studia Ukrainica", "The Ukrainian Quarterly", "Slavic Review", "Harvard Ukrainian Studies", "The Slavic and East European Journal" та інших.

Помер 8 грудня 2013 року у Вінніпезі (Канада).

ОДИНИЦЯ І ГРОМАДА

народу та загальнолюдським поступовим, гуманним ідеям".

Звеличуючи Франка, українцям в УРСР і на чужині необхідно було показати його потужний творчий потенціал і титанічну працю з молодих літ щодо освідомлення земляків їхніми власними можливостями самим змінити свою долю, стати справжніми господарями рідної землі. Враховувати треба було і ситуацію в Галичині 70-х і 80-х років XIX ст., бо це, за словами самого Франка, був найважчий час, який будь-коли доводилося переживати українському народові. Та саме тоді він сказав: "Тепер найвища наука каже, що треба робити, працювати для громадського добра".

За яких обставин цього можна досягти — якщо з'являться провідник, котрий згуртує народ? А яка при цьому роль громади? Як Франко бачив розв'язання даної проблеми? Адже відповідь на ці питання змусять замислитися багатьох українців, котрі не втрачають надію на світле майбутнє.

Саме ці роздуми й викристалізували для Ярослава Розумного завдання спробувати проаналізувати в такому аспекті творчість Івана Франка, чого раніше ніхто не робив: особа і колектив. Тим паче, що він сам був постійно zaangażований у громадській роботі, не раз заявляючи: "Громада — це моя слабкість". Тож і вирішив перенести це зацікавлення в аналіз літературної творчості Івана Франка.

Відтак Ярослав Розумний зосереджується на вивченні віршів і наукових розвідок великого сина української землі для теми своєї магістерської роботи "Одиниця і громада в творчості Івана Франка", що захищається в Оттавському університеті в 1958 році під керівництвом професора Костянтина Біди.

Простудювавши тогочасну європейську літературу, Франко постав перед дилемою: історію творять "великі особи" чи "історичні обставини"? Своєї погляди на концепцію громади, як це видно з праці Я. Розумного, Франко найкраще малює в повісті "Захар Беркут". І це чітко зображується в передсмертних словах головного героя до тухольців: "Нинішня наша перемога — велике діло для нас. Чим ми перемогли? Чи нашим оружжям тільки? Ні. Чи нашою хитрістю тільки? Ні. Ми перемогли нашим громадським ладом, нашою згодою і дружністю".

Визначивши повість "Захар Беркут" як "найкращий виклад віри молодого Франка в ідеальний, хоча найіній, образ громади", дослід-

5

ник додає, що "цей ранній період творчості й діяльності І. Франка — це ода громаді й розумові. У нього розум має таку велику силу, що він ставить в тій одиниці — індивідуальності. Проблема індивідуальності в цьому періоді його творчості зовсім не існує. Роль індивідуума, який стояв би понад тією, хай ідеальною, громадою, що складається з таких же членів, виконує "громадський розум". Якраз цей "громадський розум" є стимулом і керманієм дії цієї громади. Тому можемо твердити, що як довог у Франка є беззастережна й виключна віра в силу розуму, так довог в нього немає індивідуальності. Вона є непотрібна. Потрібна тільки монолітна уніформна маса-громада, яка у взаємному братанні й любові зіплететься в одне. Таке було розуміння народу і його ролі в молодого Франка, що в світлі ідей соціалізму, всемогутності розуму, незнищимості матерії, нищив зло і неволю та творив, без труднощостей, нове ідеальне суспільство. Але це тільки перша фаза росту його многогранної індивідуальності".

Франка, пише далі Я. Розумний, "огортав трагізм, коли він бачив, що його народ не доріс до рівня свого співця. З часом його віра в масу, де губилася одиниця, де думав гурт і лупали скалу всі "такі самі", де не було проводу, а керував "громадський розум", перестала існувати. Його громада прибирає риси маси. Вона спочатку чується й схильна все прощати навіть своїм гнобителю".

Відтепер, за Франком, не маса має замінити існуючий лад, але індивідуальність, що має створити з тої маси гурт одиниць. "Франків каменярь, — акцентує нашу увагу Я. Розумний, — виходить з ряду і хоче бути видим та ліпшим, як інші члени того гурту. Що більше, та одиниця набирає прикмет провідника тої одноличної громади. Це вже критична індивідуальність, що має відвагу показати пальцем на свої вчорашні буди і хоче зматати до кращого". Але "Франків провідник, — додає автор, — не відокремлена одиниця, він частина народу, якому служить. Це не "надлюдина", що піднеслася над добром і злом, а індивідуальність, якій не чужі людські спроможності й людські умовності. Це особистість, котра важкою працює в власним досвідом розкриває таємниці людських стосунків. Франків "цілий чоловік" — це індивідуальність високих етичних та розумових обдарувань. Він — постійний учень і свідок того, що здобував пізнанням й освічував серцем".

6

Зокрема, Франко детальніше зупиняється на постаті Івана Вишеского, якого, зазначає Я. Розумний, поет використав "для втілення образу провідника, що не зміг впровадити свого народу й відійшов від нього, або вратувавши себе". Та коли все ж таки "відкривав собі самому, що спасіння душі можна осганути в живому світі — служінням ближньому", готовий повертатися до свого народу і "розпачливо кличе послів з України, але вони його голосу вже не чуять".

Це змусило дослідника проаналізувати всю творчу спадщину Франка, оскільки "теми одиниці, народу, провідника та їх стосунків" часто з'являються в ній, і, "дійшовши до кращого розуміння народу і розчарувавшись в соціалізм", переконалися, що "Франко видивити одиниці і поставив її понад громадою. Його ідеалом стала не громада, але індивідуальність — її провідник. Громада почала набувати в його оцінці рис негативних, рабських". Таким чином, позначаючи від "Каменяря", наголосив Я. Розумний, "Франко створив сильну одиницю, цілого чоловіка", що з любов'ю працював для свого народу, і, врешті, Мойсею, що провадив свій народ, а відійшовши від нього у вічність, залишив у його серці печать свого духа, як дороговказ для дальшої мандрівки".

Зрештою, образом Мойсея, що "поставив дух понад матерію і кинув зерно віри в ідеали, яка в повній силі й переконливості виступає при кінці його творчого шляху", Іван Франко, хоч часто потрапляв у конфлікт із суспільністю і з самим собою, вийшов з цієї боротьби переможно й показав шлях грядущим поколінням. Для нас важливим є і такий висновок тоді ще справді молодого дослідника: "Франко дійшов до віри в поступ людської і соціальної одиниці, якою є нація". А відтак закінчив свій творчий шлях піднесеним бадьорим акордом і вірою, що його народ діжде до обідньої землі.

Праця Ярослава Розумного "Одиниця і громада в творчості Івана Франка", яка аперше друкується, відкриває серію "Теорія спадщини української діаспори", що засновується кафедрою історії світового українства Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Володимир СЕРГІЙЧУК,
завідувач кафедри історії світового українства Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
доктор історичних наук, професор.

7